

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Koistinen, Aino-Kaisa

Title: Shokkihoitoa sukupuolirooleille : vallan ja väkivallan kysymyksiä Naomi Aldermanin Voimassa

Year: 2019

Version: Accepted version (Final draft)

Copyright: © Koistinen & Suomen tieteis- ja fantasiakirjoittajat, 2019.

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Koistinen, A.-K. Shokkihoitoa sukupuolirooleille : vallan ja väkivallan kysymyksiä Naomi Aldermanin Voimassa. Kosmoskynä, (1), 62-65.

Shokkihoitoa sukupuolirooleille – Vallan ja väkivallan kysymyksiä Naomi Aldermanin *Voimassa*

Aino-Kaisa Koistinen

Entä jos naisten ei tarvitsisi pelätä miesten heihin kohdistamaa väkivaltaa? Entä jos pelkääjän paikalle istutettaisiin vaihteeksi miehet? Naomi Aldermanin romaani *Voima* (*The Power*, 2016; suomennos Marianna Kurtto 2019¹) esittää näitä kysymyksiä, kun se maalailee lukijoidensa eteen ihmiskunnan kuvitteellisen historian, jossa sukupuolten väliset valta-asetat poikkeavat huomattavasti arkitodellisuudestamme. Aldermanin teoksessa ihan tavalliset naiset ympäri maailman, ensimmäisenä nuoret tytöt, saavat yllättäen käyttöönsä uudenlaisen voiman, jonka avulla he pystyvät johtamaan sormistaan sähköä ja tuottamaan muille uskomatonta kipua – jopa kuoleman. Voiman saaneita tyttöjä ja naisia yritetään saada kuriin, mutta tästä huolimatta he nousevat valtaan eri puolilla maailmaa. Tie valtaistuimelle on verinen, kuten eräskin suosikkisarja on meille osoittanut.

Tarkastelen tässä esseessä Aldermanin *Voimaa* ja siinä käsiteltyjä väkivallan ja vallan kysymyksiä sekä lajityypin että ympäröivän kulttuurin konteksteissa (varoitusta: ei spoileriherkille!). Aldermanin teoksen yhteydessä mainitaan usein Margaret Atwood sekä tämän klassikoksi noussut feministinen dystopia *Orjattareni* (*The Handmaid's Tale*, 1985) – kenties siksi, että molemmat teokset ottavat vahvasti kantaa sukupuolten väliseen tasa-arvoon, mutta kenties vielä enemmän siksi, että Atwood on toiminut Aldermanin mentorina. Yhtäläisyyksiä lisää se, että Atwoodin teoksen tavoin myös *Voimasta* suunnitellaan tv-sarjaa, jonka käsikirjoittamiseen kirjailija osallistuu. Vuonna 2017 *Voima* voitti Baileyn kirjallisuuspalkinnon, joka on yksi Britannian merkittävimmistä kirjallisuuspalkinnoista. Teos onkin ollut kriitikkojen suosiossa, mutta se on saanut osakseen myös ristiriitaista kritiikkiä. Esimerkiksi *Helsingin Sanomien* (17.2.2019) arviossa Arla Kanerva pitää teosta feministisenä yhteiskuntakommentaarina, kun taas Suvi Ahola tulkitsee sen osoituksena pessimistisestä maailmankuvasta, joka on feminismistä kaukana.

Sukupuolten sota

Nostaessaan naiset vallan kahvaan Aldermanin *Voima* esittää lukijoilleen roolivaihdoksen, jossa nykymaailmassa vallitsevat sukupuolten väliset roolit ja valta-asetat kääntyvät ylösalaisin. Näin tehdessään teos ammentaa tieteisfiktio perinteestä, jonka tutkija Justine Larbalestier on nimennyt sukupuolten sodaksi. Sukupuolten sota -tekstejä julkaistiin etenkin 1920–1970-luvulla pulpeissa – ns. kioskikirjallisuudessa, jonka kulta-aika oli 1920–1950-luvulla. Niille on tyypillistä sukupuolieron käsittely roolivaihdosten kautta sekä matriarkaattien tarkastelu. Tyypillisesti matriarkaattit esitetään 'luonnottomina' ja uhkaavina ja muutokset sukupuolten välisissä valta-asetissa pyritään tukahduttamaan. Feministisen scifin synnyn myötä, 1960–70-luvulta alkaen, dystooppiset matriarkaattit muuttuivat usein utopioiksi, ja 'sukupuolten välistä sota' alettiin tarkastella yhä kriittisemmin.²

¹ Tätä essetä varten on luettu alkukielinen teos.

² Larbalestier 2002, esim. 13, 40–44.

Voima istuu sukupuolten sota -tekstien perinteeseen esittämällä sukupuolten väliset suhteet suureksi osaksi väkivaltaisena valtakamppailuna kahden sukupuolen, miesten ja naisten, välillä. Teoksen esittämä roolivaihdos muistuttaa kuitenkin enemmän feministisen scifin roolivaihdoksia, sillä etenkin teoksen alkupuolella naisten mystisen uuden voiman avulla alleviivataan vahvasti sitä, millaisia kauheuksia naiset joutuvat tosimaailmassamme sukupuolensa takia kohtaamaan. Tätä korostetaan sillä, että tarinan ensimmäisen näkökulmahenkilön, Roxyn, voimat puhkeavat itsepuolustuksena tilanteessa, jossa miehet pahoinpitelevät häntä ja hänen äitiään. Näin lukija asemoidaan heti romaanin alussa tyttöjen ja naisten puolelle. Teoksen voikin tulkita voimaannuttavan naisia, etenkin nuoria tyttöjä, jotka tavallisesti jäävät kulttuuristen valta-asemien ulkopuolelle. Näin *Voima* ei siis pyri perinteisten sukupuolten sota -tekstien tavoin tukahduttamaan mahdollisia muutoksia sukupuolten välisissä valta-asemissa vaan pikemminkin edesauttamaan muutosta.

Keskittymällä miesten ja naisten väliseen valtakamppailuun *Voima* kuitenkin ottaa osaa hieman vanhakantaiseen feministiseen keskusteluun, joka intersektionaalisten eli toisiaan leikkaavien valta-asemien (mm. sukupuoli, 'rotu', ikä ja yhteiskuntaluokka) sijasta rajoittuu lähinnä miesten ja naisten väliseen sukupuolieroon (vaikka esimerkiksi rodun kysymystä sivutaan). Elämme kuitenkin parhaillaan tilanteessa, jossa naisten ääntä ja itsemääräämisoikeutta pyritään jälleen kerran kahlitsemaan eri puolilla maailmaa. Tämä tekee myös mies/nainen-vastakkainasettelusta valitettavan ajankohtaisen.

Tarina kerrotaan useamman näkökulmahenkilön kautta, joista keskeisimpiä ovat rikollispomon tytär Roxy, toimittaja Tunde, poliitikko Margot ja sijaiskodistaan pakeneva Allie, joka kuvataan Roxyn tavoin tarinan alkupuolella käyttämässä voimiaan itsepuolustustarkoituksessa. Merkittävää on, että Tunde on ainoa mies, jonka näkökulmaa seurataan läpi kirjan (Roxyn veljen näkökulmasta kerrotaan lyhyesti), ja tarinaa kerrotaan muutoin naisten näkökulmasta. Näin Alderman rikkoo jo romaanin rakenteessa miesten ja naisten välisiä konventionaalisia valta-asemia – eli sitä, kuka pääsee ääneen ja kenen näkökulma on kertomisen arvoinen.

Voiman ja vallan kysymyksiä

Voimassa fyysinen voima ja yhteiskunnallinen valta kytkeytyvät toisiinsa selkeästi. Tämä kiteytyy siinä, että kirjan englanninkielinen nimi ”Power” tarkoittaa sekä valtaa että voimaa. Kuten yllä totesin, tarinan alussa lukijan on helppo ajatella naisten saamaa voimaa jonkinlaisena naisten pelastuksena miehisen vallan kynsistä. Kirjan sanoma ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen, vaan naisten tapoja käyttää uusia voimiaan myös kyseenalaistetaan. Niinpä romaani on feministisen utopian sijasta dystopiaan kallellaan – sijoittuen näin osaksi viime vuosien dystopiakirjallisuus-trendiä.

Läpi tarinan pääsemme seuraamaan myös Tunden havaintoja siitä, miltä tuntuu, kun joutuu pelkäämään sukupuolensa vuoksi. Tätä kautta lukijalle näytetään, etteivät naiset toimi lopulta sen paremmin kuin miehetkään, kun he saavat käsiinsä sekä fyysisen että yhteiskunnallisen vallan. Kuvatessaan naiset tekemässä väkivaltaisia kauheuksia, muun muassa raiskaavan ja tappavan miehiä, romaani yhtäältä korostaa roolivaihdoksen avulla naisten niin kutsutussa tosimaailmassamme kokemia kauheuksia, kuten raiskauksia sodassa. Toisaalta se näyttää

väkivaltaiset naiset lopulta kykeneväisinä samanlaiseen väkivaltaan kuin miehetkin – olkoonkin, että naisten väkivallan motiivina teoksessa on usein kosto. Romanissa ei siis väitetä, että mies- tai naissukupuoli olisi jotenkin toistaan parempi, selkeästi 'hyvä' tai 'paha'.

Kulttuurintutkijat ovat todenneet, että länsimaisessa kulttuurissa väkivalta mielletään usein 'luonnollisena' osana miesten elämää, mutta sen ei katsota kuuluvan 'normaaliin' tai 'luonnolliseen' naiseuteen³. Väkivaltaisen naisen toimintaa on siksi fiktiossa pyritty selittämään miesten väkivaltaa enemmän⁴. Vaikka naisten väkivaltainen valta-asema selittyy *Voimassa* yhtäältä spekulatiivisen elementin, voiman, avulla ja toisaalta kostonnarratiivin kautta, vallanhimo ja kyky väkivaltaan esitetään sekä miehille että naisille yhteisinä piirteinä. Teoksen syvällisin sanoma onkin siinä, ettei fyysisen voiman tulisi sanella sitä, kenellä on yhteiskunnallista valtaa, eikä vallan koskaan tulisi keskittyä vain tietyille ihmisryhmälle.

Kuvittelun voimaa

Voiman tulkintaan vaikuttavat myös tarinaa täydentävät paratekstit eli lukemista ohjaavat aputekstit, joista mainitsen tässä vain osan. Teoksen punamustavalkoinen kansikuva (keskellä naishahmo, jonka päällä suurin kirjaimin ”POWER” tai suomennoksessa ”VOIMA”) henkii yhtäältä naisten voimaantumista, toisaalta pulp-kansikuvien värikästä estetiikkaa tuottaen näin mielle yhtymiä niin feminismiin kuin matriarkaatteja ja uhkaavia naisia sisältävään kioskirjallisuuteenkin. Lisäksi kansikuva luo alluusion neuvostoestetiikkaan herättäen mielikuvia aina sosialismin ideologisesta projektista totalitarianismin uhkaan.

[Ajattelin tähän kohtaa kuvan tuosta kannesta. Varmaan löytyisi sellainen promokuva, joka olisi sallittua julkaista? Kyseessä on tämä kansi: <https://www.waterstones.com/book/the-power/naomi-alderman/9780670919963>]

Teoksen alussa ja lopussa tarinaa kehystää myös metafiktiivinen, teoksen fiktioluonnetta sekä fiktion reunaehtoja korostava, kirjeenvaihto. Siinä teoksen kuvitteellinen kirjoittaja, miessukupuoleen liitettyllä nimellä merkitty Neil A Armon, keskustelee käsikirjoituksestaan Naomi-nimisen naisen kanssa. Alussa olevan kirjeenvaihdon jälkeinen otsikkosivu, joka sisältää sanat ”Power”, ”A historical novel” sekä ”NEIL ADAM ARMON”, tekee selväksi, että Armon asemoidaan lukijan käsissä olevan romaanin kirjoittajaksi. Nimet Naomi ja Neil Adam Armon viittaavat molemmat selkeästi Naomi Aldermaniin. Kirjeet voikin tulkita kriittiseksi reflektoinniksi kirjailijan omasta asemasta naiskirjailijana sekä naisten asemasta taiteessa yleensä. Naomi kyseenalaistaa kirjeissään Neilin teoksessaan esittämät sukupuoliroolit ja suhtautuu tähän tavalla, jonka jokainen miesselityksen kohteeksi joutunut nainen voi ymmärtää.

Viimeisessä virkkeessään Naomi jopa ehdottaa Neilille, josko kirja olisi parasta julkaista naisen nimellä, mikä on suora kommentti naisten roolista taiteessa. Miehen nimellä julkaiseminen on myös viittaus spekulatiivisen fiktion historiaan (ja englanninkielisen kirjallisuuden historiaan laajemminkin), naisilla kun oli pulp-aikana usein tapana julkaista

³ Ks. esim. Karkulehto ja Rossi 2017; Mäntymäki 2015.

⁴ Ks. Mäntymäki 2015.

sukupuolen piilottavalla salanimellä. Verhoutuipa Joanne Rowling sukupuolineutraalin J. K. Rowling -nimen taakse vielä 90-luvulla alkaneessa Harry Potter -sarjassaan.

Miesselittämistä parodioimalla⁵ kirjeet korostavat teoksen yhteiskunnallisuutta: sitä, miten kääntämällä luutuneet sukupuoliroolit ylösalaisin *Voima* painottaa monia naisten kokeman syrjinnän, vaientamisen ja väkivallan tapoja. Niinpä Aldermanin *Voima* kytkeytyy moniin nykykulttuurin keskeisiin kysymyksiin, kuten naisten oikeuteen omiin kehoihinsa tai heidän kohtaamaansa verkkovihaan – sekä laajempiin vallankäytön ongelmiin. Spekulaatiivinen fiktio mahdollistaa näiden ongelmien kärjistämisen. Juuri tässä lajityypin tarjoamassa kuvittelun vapaudessa piilee lopulta myös Aldermanin teoksen keskeinen voima.

Kiitokset kollegoilleni tekstini kommentoinnista. Esseän inspiraationa toimi Lastenkirjainstituutille tekemäni asiantuntijakommentti, joka julkaistaan instituutin podcast-sarjassa.

Lähdekirjallisuutta:

Helsingin Sanomat 17.2.2019: Onko Naomi Aldermanin *Voima* feministinen suurteos? Lue HS:n kriitikoiden täysin eriävät mielipiteet odotetusta menestysromaanista. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006003220.html> (luettu 29.4.2019).

Larbalestier, Justine 2002: *The Battle of the Sexes in Science Fiction*. Middletown (Conn.): Wesleyan University Press.

Karkulehto, Sannan ja Rossi, Leena-Maija (toim.) 2017: *Sukupuoli ja väkivalta – lukemisen etiikkaa ja politiikkaa*, Helsinki: SKS.

Mäntymäki, Tiina (toim.) 2015: *Uhri, demoni vai harhainen hullu? Väkivaltainen nainen populaarikulttuurissa*. Vaasan yliopiston julkaisuja.

Kirjoittajasta:

Aino-Kaisa Koistinen on nykykulttuurin tutkimuksen tohtori ja Suomen Tieteis- ja Fantasiatutkimuksen Seuran puheenjohtaja, joka on tutkinut muun muassa sukupuolta ja väkivaltaa spekulatiivisessa fiktiossa ja muissa populaareissa kulttuurituotteissa. Hänen spefitarinoitaan on julkaistu Kosmoskynässä ja Supernova-antologiassa (2015) sekä runojaan mm. *Hallaus-lehdessä* (#16).

⁵ Myös *Helsingin Sanomien* (17.2.2019) kriitikko Arla Kanerva tulkitsee kirjeenvaihdon parodioivan miesten tapaa puhua naisille.